

## تشبیه

تشبیه یعنی مانند کردن چیزی به چیز دیگر، به خاطر داشتن صفتی، مثل: قد او همچون سرو بلند است. یا گچ مثل برف سفید است. و یا «تندگویان در زندان دشمن مانند کوه مقاومت کرد.» با دقت در تشبیه‌های بالا درمی‌یابیم که هر تشبیه قسمت‌های مختلفی دارد که به آن‌ها «ارکان تشبیه» می‌گویند.

## ارکان تشبیه

«مُشَبَّه (طرف اول)، مُشَبَّه به (طرف دوم)، وجه شبه، ادات تشبیه»

مشبه (طرف اول تشبیه): بخشی از تشبیه است که به خاطر داشتن صفتی آن را به چیز دیگری مانند می‌کنند، مانند: قد او، گچ و تندگویان در مثال‌های ذکر شده.

مشبه‌به (طرف دوم تشبیه): بخشی از تشبیه است که به خاطر داشتن صفتی قوی‌تر مشبه را به آن مانند می‌کنند. مثل سرو، برف و کوه در مثال‌های ذکر شده.

وجه‌شبه: صفت یا حالت یا ویژگی‌ای که سبب می‌شود مشبه را به مشبه‌به، مانند کنیم و همان‌طور که گفته شد وجه شبه در مشبه‌به قوی‌تر و بیشتر است. مانند: سفیدی، بلند بودن و مقاومت کردن در مثال‌های پیشین.

ادات تشبیه: کلماتی که در برقراری تشبیه به ما کمک می‌کنند و به تنهایی معنی کاملی ندارند. مثل: مانند، چون، همچون، مثل، عین، نظیر، ...

در مثال‌های زیر ارکان تشبیه را مشخص می‌کنیم:

|      |      |         |           |       |       |         |           |
|------|------|---------|-----------|-------|-------|---------|-----------|
| گچ   | مثل  | برف     | سفید است. | قد او | همچون | سرو     | بلند است. |
| مشبه | ادات | مشبه به | وجه شبه   | مشبه  | ادات  | مشبه به | وجه شبه   |
|      |      |         | تشبیه     |       |       |         | تشبیه     |

## تشخیص (جان‌بخشی به اشیاء)

یعنی نسبت دادن اعمال انسان به اجزاء و عناصر طبیعت و یا به عبارت دیگر جان‌بخشی و شخصیت انسانی دادن به اشیاء و عناصر طبیعت در شعر و سخن. مثال:

هر گل و برگی که هست یاد خدا می‌کند      بلبل و قُمری چه خواند؟ یاد خداوندگار

یاد خدا کردن از اعمال انسان است که به گل و برگ نسبت داده شده.

تا چشم بشر نبیندت روی      بنهفته به ابر چهره دل‌بند

روی پنهان کردن از دیگران عملی است که شاعر به کوه دماوند نسبت داده است و یا در مثال: دشت، دامن خود را گسترد، نوعی انسان‌نمایی شده است.

## دستور زبان فارسی

زبان وسیله‌ای است برای برقراری ارتباط و بیان اندیشه، برای این منظور از واحدهایی به نام جمله استفاده می‌کند.

## جمله

مجموعه‌ای از کلمه‌هاست که با هم مفهوم و معنی‌ای را می‌سازند و باعث برقراری ارتباط می‌شود. آن چه که در

تعریف جمله بیان می‌شود و مهم است ارتباطی است که میان دو امر برقرار می‌کنیم. مثلاً وقتی که می‌خواهیم

صفت مؤدب بودن را به دانش‌آموز نسبت دهیم می‌گوییم: «دانش‌آموز مؤدب است» و یا عمل نوشتن را به دانش

آموز نسبت دهیم می‌گوییم: «دانش‌آموز می‌نویسد»

اگر در مثال‌های بالا دقت شود متوجه می‌شویم که جمله‌ها از دو بخش تشکیل می‌شوند، ۱- بخشی از جمله که

نسبت داده می‌شود و اصلی‌ترین جزء جمله (فعل) نیز در آن است. ۲- بخش یا کلمه‌ای یا گروهی از کلمه‌ها که

چیزی را به او نسبت می‌دهیم و درباره‌اش توضیح می‌دهیم.

بخش اول را **گزاره** و بخش دوم را **نهاد** می‌گویند.

مثال: دانش آموز مودب است.

بخشی که چیزی را به بخشی که نسبت  
آن نسبت می دهیم. داده می شود.  
نهاد گزاره

تقسیم بندی جمله از جهت مفهوم و پیام

جمله از این جهت به چهار دسته تقسیم می شود: «خبری - پرسشی - عاطفی - امری»

جمله خبری: جمله ای است که به وسیله آن از واقع شدن کاری یا پذیرفتن حالتی خبر می دهیم.

مثال: «سعدی شاعر قرن هفتم است.» - «حسین غایب بود.» - «علی غذا را خورد.»

جمله پرسشی: جمله ای است که مفهوم و پیام آن سوال از انجام کاری یا روی دادن و نسبت دادن حالتی است. مثال: علی کجاست؟ چرا حسین غایب بود؟ آیا علی غذا را خورد؟

جمله عاطفی: جمله ای است که مفهوم آن دربرگیرنده یکی از عواطف و احساسات درونی انسان از قبیل آرزو، تعجب، دعا، نفرین، تأسف... است.

مثال: سپاس باد یزدان دانا و توانا را!، مرگ بر اسرائیل!، وه چه گل زیبایی!، ای کاش من هم موفق می شدم!، افسوس! از بیداد زمانه!

جمله امری: جمله ای است که به وسیله آن انجام کاری یا پذیرفتن حالتی خواسته می شود.

مثال: برو کار کن، مگو چیست کار؟ ساکت شوید.

این درخواست می تواند منفی نیز باشد که به آن نهی می گویند.

مثال: امروز به باشگاه فوتبال نرو.

«حرف»

حرف: به کلمه ای گفته می شود که خود به تنهایی معنی ندارد اما برای ایجاد رابطه بین اجزای جمله یا برای تعیین نقش کلمه در جمله به کار می رود.

حروف به پنج دسته تقسیم می شود: ۱- حرف اضافه ۲- حرف ربط ۳- حرف نشانه ۴- حرف ندا ۵- حرف عطف

نکته: اگر حرف «را» به معنای «برای، به، از» باشد، حرف اضافه است.

مثال: حاکمی را گفتند. ← یعنی به حاکمی گفتند.

حرف اضافه

مثال: پدر را گفتم: از اینان یکی سر بر نمی دارد. ← به پدر گفتم: از اینان یکی سر بر نمی دارد.

حرف ربط (پیوند): حرفی است که دو کلمه یا دو بخش از یک جمله مرکب یا دو جمله مستقل را به یکدیگر پیوند می دهد.

حرف ربط دو کلمه، دو شبه جمله و یک جمله را به هم متصل می کند.

حروف ربط عبارت اند از: «اگر (گر)، ار، ارچه، اگرچه، گرچه، چنانچه، چون (چو)، چونکه، با این که، زیرا، لکن، لیکن، ولی، تا این که و ...»

مثال: عیان نشد که چرا آمدم کجا بودم.

حرف ربط

مثال: چنان خواب غفلت برده اند که گویی نخفته اند که مرده اند.

حرف ربط حرف ربط

دوبیتی‌ها اغلب با موضوع عشق و اجتماع هستند.

از سرایندگان معروف قالب چهارپاره، فریدون توللی، دکتر مهدی حمیدی شیرازی، دکتر خانلری و فریدون مشیری هستند.

شکل گرافیکی چهارپاره (دوبیتی پیوسته):

|   |       |       |
|---|-------|-------|
| * | _____ | _____ |
| * | _____ | _____ |
| ○ | _____ | _____ |
| ○ | _____ | _____ |
| □ | _____ | _____ |
| □ | _____ | _____ |

تضاد ← هرگاه در شعر یا نثر دو واژه با معنای ضد و مخالف به کار روند، به آن آرایه‌ی تضاد می‌گویند.

مثال ← جهان را بلندی و پستی تویی. / هر نفس آواز عشق می‌رسد از چپ و راست.  
 (تضاد) (تضاد)

ردیف ← در لغت به معنای پشت سرهم قرار گرفتن است و در اصطلاح ادبی به کلمه یا کلماتی که به صورت مکرر و بدون هیچ تغییری در پایان دو مصرع تکرار می‌شوند، ردیف می‌گویند.

مثال ← در نومیدی بسی امید است / پایان شب سیه سپید است.  
 ردیف ردیف

نکته: به شعری که ردیف داشته باشد، مرّدف می‌گویند.

چهارپاره ← از قالب‌های جدید شعری است که پس از دوران مشروطه رواج یافت. چهارپاره مجموعه‌ای از دوبیتی‌هاست که در کل یک شعر را می‌سازند. در هر بند (دو بیت) قافیه در مصرع دو و چهار رعایت شده است و برخلاف دوبیتی مصرع اول آن قافیه ندارد.

نکته: قافیه هر بند (دو بیت) با بندهای دیگر متفاوت است و تمام بندها در خصوص یک موضوع مشترک صحبت می‌کنند.

شیخ مصلح الدین شیرازی معروف به سعدی نویسنده‌ی دو کتاب ارزشمند بوستان و گلستان که اولی به نظم (شعر) و دومی به نثر می‌باشد. گلستان سعدی بدون شک یکی از استادانه‌ترین نمونه‌های نثر فارسی است. نثر گلستان مسجع است. گلستان دارای هشت باب با موضوعات مختلف است. ۱) در سیرت پادشاهان ۲) در اخلاق درویشان ۳) در فضیلت قناعت ۴) در فواید خاموشی ۵) در عشق و جوانی ۶) در ضعف و پیری ۷) در تأثیر تربیت ۸) در آداب صحبت

جمله‌ی پرسشی ← در زبان فارسی ما می‌توانیم به دو شیوه جمله‌ی سؤالی بسازیم:

۱) با استفاده از کلمات پرسشی مثال: آیا دیروز از خانه بیرون رفتی؟

۲) با استفاده از تغییر لحن مثال: دیروز بیرون رفتی؟

نکته: پرسشی کردن جمله با تغییر لحن، بیشتر تکیه کلام بر روی فعل جمله می‌باشد.

مراعات نظیر ← از متداول‌ترین آرایه‌های ادبی در ادبیات به‌شمار می‌آید و آن عبارت است از آوردن دو یا چند واژه در یک بیت و یا عبارت که در خارج از آن بیت نیز رابطه‌ای خاص میان آن‌ها برقرار باشد.

مثال ← ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند / تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری «سعدی»

مراعات نظیر

۱- معنی واژه‌های زیر را بنویسید.

(۱) غوغا (۲) فارغ (۳) زائر

۲- قالب شعری چهارپاره یا دو بیتی نو را توضیح دهید.

۳- با توجه به حکایت «اندرز پدر» عبارت دیگری بیابید که سجع داشته باشد.

۴- قالب شعری «دو بیتی نو یا چهار پاره» را با کشیدن شکل توضیح دهید.

۵- واژه‌ی صحیح را با توجه به معنی جمله در جای خالی قرار دهید.

الف) مسلمانان دو ماه محرم و ..... را گرامی می‌دارند. (سفر- صفر)  
ب) هیچ‌کس او را نمی‌شناسد، او در این جا ..... است. (قریب- غریب)

۶- معنی واژه‌های زیر را بنویسید:

۱- طفولیت: ۲- متعبد: ۳- مُصْحَف: ۴- خفته: ۵- غفلت: ۶- دوگانه:

۷- در عبارت «همه شب دیده بر هم نبسته»، «دیده بر هم نبستن» کنایه از چیست؟

۸- از شیخ محمود شبستری چه می‌دانید؟

۹- این دو بیت، چه آرایه‌هایی دارند؟

این درختانند همچون خاکیان      دست‌ها برکرده‌اند از خاکدان  
با زبان سبز و با دست دراز      از ضمیر خاک می‌گویند راز

۱۰- این دو بیت «مولوی» با کدام بخش از درس ۲ ارتباط دارد؟

این درختانند همچون خاکیان      دست‌ها برکرده‌اند از خاکدان  
با زبان سبز و با دست دراز      از ضمیر خاک می‌گویند راز

۱۱- برای هر کلمه، یک هم‌خانواده بنویسید.

(۱) اعجاز (۲) غرق (۳) نقطه (۴) معصوم

۱۲- معنی بیت «جهان جمله فروغ روی حق دان/ حق اندر وی ز پیدایی است پنهان» را بنویسید.

۱۳- برای هر یک از کلمه‌های زیر، دو هم‌خانواده بنویسید.

جاذبه ← مزرعه ← خالق ← معرفت ←

۱۴- بیت «جهان، جمله فروغ روی حق دان

(۱) شیخ محمود شبستری (۲) سعدی (۳) حافظ (۴) نظامی

۱۵- مهم‌ترین آثار دکتر علی شریعتی کدام‌ها هستند؟

۱۶- متن زیر معرف کدام شاعر است؟

استاد دانشگاه و شاعر معاصر و از شاعران موفق پس از انقلاب اسلامی به‌شمار می‌آید. ابتدا در رشته پزشکی و جامعه‌شناسی پذیرفته شد، سپس هر دو را رها کرد و به ادبیات روی آورد، آینه‌های ناگهان یکی از آثار اوست.

۱۷- معنی واژه‌های زیر را بنویسید.

طفولیت - متعبد - غوغا - ابد - زنجره - مصحف

۱۸- در متن زیر چند غلط‌املائی وجود دارد؟

کودکان پرنشاطِ گل‌بوته‌ها و نوجوانان امیدوار زرت‌ها در گوش نسیم عامین می‌گفتند و من با قرور و مهربانی و خشنودی، باغ و سحرا را تماشا می‌کردم.

۱۹- از دکتر علی شریعتی چه می‌دانید؟

۲۰- معنی واژه‌های زیر را بنویسید.

(۴) معصوم

(۳) وداع

(۲) دیرینه

(۱) جاذبه

۲۱- در کدام گزینه تشبیه به کار رفته است؟

- (۱) پرهیزگار باش که دادار آسمان
  - (۲) هر کاو عمل نکرد و عنایت امید داشت
  - (۳) فضل خدای را که تواند شمار کرد
  - (۴) بخشندگی و سابقه‌ی لطف و رحمتش
- فردوس جای مردم پرهیزگار کرد  
دانه نکشست ابله و دخل انتظار کرد  
یا کیست آن که شکر یکی از هزار کرد  
ما را به حسن عاقبت امیدوار کرد

۲۲- در عبارت «جان پدر! تو نیز اگر بخفتی، به از آن که در پوستین خلق افتی» منظور از در پوستین خلق افتادن چیست؟

- (۱) به مردم خدمت کردن
- (۲) مردم‌آزاری کردن
- (۳) در کار مردم کنجکاو کردن
- (۴) غیبت مردم را کردن و در مورد آن‌ها سخن گفتن

۲۳- این دو بیت در مجموع چند جمله است؟

- شب‌نم از روی برگ گل برخاست  
دژ دژ به آسمان بروم
- گفت: می‌خواهم آفتاب شوم  
ابر باشم، دوباره آب شوم
- (۱) چهار جمله      (۲) پنج جمله      (۳) شش جمله      (۴) هفت جمله

۲۴- عبارت زیر چند جمله است؟

- شخصی را پسر در چاه افتاد. گفت: جانِ بابا، جایی مرو تا من بروم و طناب بیاورم و تو را بیرون کشم.
- (۱) پنج جمله      (۲) شش جمله      (۳) هفت جمله      (۴) هشت جمله

۲۵- عبارت «نسیم، مانند مادری مهربان و آداب دان که به کودکان خویش، حق‌شناسی و ادب می‌آموزد.» چه آرایه‌ای دارد؟

- (۱) تشبیه      (۲) تشخیص      (۳) تضاد      (۴) موارد ۱ و ۲

۲۶- نوع جمله از نظر مفهوم در کدام گزینه با سایر گزینه‌ها متفاوت است؟

- (۱) آفرین جان‌آفرین پاک را  
(۲) هرچه بینی کم است  
(۳) امان از دست‌های پنهان شیطان  
(۴) چه بیراهه می‌روند

۲۷- مصراع «جهان، جمله فروغ روی حق‌دان» با کدام یک از ابیات زیر ارتباط معنایی ندارد؟

- (۱) به هرجا بنگرم کوه و در و دشت  
(۲) برگ درختان سبز در نظر هوشیار  
(۳) شیدا از آن شدم که نگارم چو ماه نو  
(۴) جز خدا نیست که شد جلوه‌گر از هرچه که هست
- نششان از قامت رعنا تو بینم  
آینه‌ی رازهاست جلوه‌ی روی خداست  
ابرو نمود و جلوه‌گری کرد و رو بیست  
دوست پیدا به شهود من و برهان من است

۲۸- در کدام گزینه، آرایه‌ی تشبیه به کار نرفته است؟

- (۱) دامن پاکت ای فرشته‌ی مهر  
(۲) یعنی که نمودند در آینه‌ی صبح  
(۳) این عمر به ابر نوبهاران ماند  
(۴) تا افق‌های دور کوچ کنم
- باغ آینه‌گونِ توحید است  
کز عمر شبی گذشت و تو بی‌خبری  
وین دیده به سیل کوهستان ماند  
باز پیغمبر بهار باشم

۲۹- درباره‌ی مفهوم عبارت «در پوستین خلق افتادن» در کدام گزینه سخن گفته نشده است؟

- (۱) به بد گفتنِ خلق چون دَم زدی (= سخن گفتن) اگر راست گویی سخن، هم بدی

- (۲) حسودی پسندت نیامدت ز دوست/ که (= چه کسی) معلوم کردت که غیبت نکوست؟  
 (۳) میان دو کس جنگ چون آتش است/ سخن چین بدبخت هیزم کش است  
 (۴) نه بیداد از او بهره‌مند آیدم/ نه نیز از تو، غیبت پسند آیدم

۳۰- معنی واژه‌ی «فارغ» در کدام گزینه نیامده است؟

- (۱) آسوده (۲) رها شده (۳) دست کشیده از کاری (۴) سازگار

۳۱- معنی واژه‌ی «رهسپار» در کدام گزینه نیامده است؟

- (۱) عازم (۲) راهپیمایی (۳) مسافر (۴) روانه شدن

۳۲- تعداد جمله در کدام بیت به درستی نوشته شده است؟

- (۱) هم تو به عنایت الهی/ آن‌جا قدمم رسان که خواهی (۳ جمله)  
 (۲) شبنم از روی برگ گل برخاست/ گفت می‌خواهم آفتاب شوم (۴ جمله)  
 (۳) غنچه هم گفت گرچه دلتنگم/ مثل لبخند باز خواهم شد (۲ جمله)  
 (۴) این زندگی حلال کسانی که همچو سرو/ آزاد زیست کرده‌اند و آزاد می‌روند (۲ جمله)

۳۳- معنای واژه‌ی «فروغ» در کدام گزینه نیامده است؟

- (۱) انعکاس (۲) روشنی (۳) نور (۴) پرتو

۳۴- در بیت زیر ادات تشبیه کدام است؟

- «بزد تیغ و بنداخت از بر سرش/ فرو ریخت چون رود خون از برش»  
 (۱) تیغ (۲) سرش (۳) رود (۴) چون

۳۵- نوع حرف «را» در کدام گزینه با بقیه متفاوت است؟

- (۱) پدر را گفتم: این‌ها مرده‌اند.  
 (۲) مصحف را در کنار گرفتم.  
 (۳) حاکمی را گفتند: او بی‌تقصیر است.  
 (۴) جهان را بلندی و پستی تویی.

۳۶- مفهوم کدام بیت با سایر گزینه‌ها نزدیکی معنایی کم‌تری دارد؟

- (۱) جهان جمله فروغ روی حق دان/ حق اندر وی ز پیدایی است پنهان  
 (۲) برگ درختان سبز در نظر هوشیار/ هر ورقش دفتری است معرفت کردگار  
 (۳) چشم بگشا که جلوه‌ی دلدار/ به تجلی است از در و دیوار  
 (۴) یک جهان بر هم زدم تا جمله بگریزم تو را/ من چه می‌کردم به عالم گر نمی‌دیدم تو را

۳۷- در کدام مصرع، جمله‌ی امری مشاهده نمی‌کنید؟

- (۱) مخسب ای دیده چندین غافل و مست  
 (۲) چو بیداران برآور در جهان دست  
 (۳) ای شکم خیره به نانی بساز  
 (۴) تا نکنی پشت به خدمت دو تا

۳۸- کدام یک از گزینه‌های زیر با عبارت داده شده، هم‌خوانی ندارد؟

- «درختان سرسبز باغ، شاخه‌ی دست‌های خویش را به آسمان برافراشته بودند و دعا می‌کردند و گل‌بوته‌ها در گوش نسیم  
 آمین می‌گفتند»

- (۱) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند/ نه همه مستمعی فهم کند این اسرار  
 (۲) ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند/ تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری  
 (۳) هرکس به طریقی صفت حمد تو گوید/ بلبل به غزل‌خوانی و قمری به ترانه

۴) توحیدگوی او نه بنی آدم‌اند و بس / هر بلبلی که زمزمه بر شاخسار کرد

۳۹- معنی واژه‌ی «معرفت» در کدام گزینه نیامده است؟

- (۱) شناخت (۲) بینش (۳) عارف (۴) آگاهی

۴۰- معنی واژه‌ی «سرشار» در کدام گزینه نیامده است؟

- (۱) مالا مال (۲) شور و هیجان (۳) پر (۴) لبریز

۴۱- با توجه به عبارت «کژال جیغ زنان و مویه کنان، راه رفته را برگشت» معنی واژه‌ی مشخص شده در کدام گزینه نیامده

است؟

- (۱) گریه (۲) زاری (۳) فریاد بلند (۴) ناله‌ی آهسته

۴۲- معنای نام همه‌ی شخصیت‌های داستان «کژال» صحیح می‌باشد، به جز .....

- (۱) روناک: روشن (۲) هزار: نیرومند (۳) کژال: غزال (۴) کابوک: کبوتر

۴۳- کدام گزینه با مفهوم کنایه‌ی موجود در عبارت زیر ارتباط بیش‌تری دارد؟

«جان پدر، تو نیز اگر بخفتی، به از آن در پوستین خلق افتی»

- (۱) از بدان نیکویی نیاموزی / نگند گرگ، پوستین دوزی  
(۲) یکی زان میان غیبت آغاز کرد / در ذکر بیچاره‌ای باز کرد  
(۳) به چه کارت آیدت جهان‌داری / مردنت به، که مردم آزاری  
(۴) کجا خود شکر این نعمت گزارم / که زور مردم‌آزاری ندارم

۴۴- هم‌خانواده‌ی واژه‌ی «نقاط» در کدام گزینه آمده است؟

- (۱) مناطق (۲) منطقه (۳) نقطه (۴) تطبیق

۴۵- کدام گزینه با گزینه‌های دیگر متفاوت است؟

- (۱) به آینده توجه کن (۲) دوستی را بدید (۳) به نتیجه برس (۴) به دوست محبت کن

۴۶- عبارت «درختان سرسبز باغ و صحرا را دیدم که شاخه‌ی دست‌های خویش را به آسمان برافراشته بودند و دعا

می‌کردند.» چه آرایه‌ی ادبی دارد؟

- (۱) تشبیه (۲) تضاد (۳) تشخیص (۴) تکرار

۴۷- مصرع دوم بیت «روی هر شاخه جیک جیک کنم .....» کدام است؟

- (۱) در دل آسمان رها باشم (۲) باز پیغمبر بهار شوم (۳) تا افق‌های دور کوچ کنم (۴) روز و شب رائر حرم باشم

۴۸- بیت «برگ درختان سبز در نظر هوشیار

- (۱) مراعات نظیر (۲) تشبیه (۳) تضاد (۴) موارد ۱ و ۲

۴۹- در کدام گزینه معنای همه‌ی واژه‌ها به درستی نوشته نشده است؟

- (۱) مونس: همدم / مصحف: کتاب آسمانی / فارغ: آسوده  
(۲) زنجره: سیرسیرک / طفولیت: کودکی / فروغ: روشنایی  
(۳) رهسپار: آینده / افق: کرانه آسمان / زائر: زیارت کننده  
(۴) کام: خواسته / ابد: همیشگی / رها: آسوده

۵۰- معنی واژه «قریب» در کدام گزینه آمده است؟

(۱) نزدیک

(۲) آشنا

(۳) دور

(۴) ناشناخته